

Драган Јовашевић

Правни факултет Универзитета у Нишу

СУЗБИЈАЊЕ ОРГАНИЗОВАНОГ КРИМИНАЛА У ФУНКЦИЈИ ЕВРОПСКИХ ИНТЕГРАЦИЈА СРБИЈЕ

Сажетак

Организовани криминал разних облика и видова испољавања опасно угрожава националну безбедност свих савремених држава, али истовремено представља и међународни проблем. Стога је на нивоу међународне заједнице (у оквиру универзалних и регионалних организација) усвојено више међународних докумената који успостављају систем међународних стандарда у циљу ефикасног, квалитетног и законитог супротстављања организованом криминалитету које поједине државе треба да имплементирају у своје национално законодавство. И Република Србија на путу европских интеграција последњих година улаже знатне напоре, посебно на нормативном плану, како би успоставила ефикасан механизам за спречавање и сузбијање организованог криминала о чијим основним карактеристикама говори овај рад.

Кључне речи : међународне конвенције, организовани криминал, кривични закон, Србија, суд, казна

У структури савременог криминалитета уопште, па тако и у нашој земљи по свом значају, обиму и проузрокованим последицама, те испољеној опасности њихових учинилаца, посебно се издваја организовани транснационални криминалитет. Ова врста криминалитета представља посебну кумулацију криминалне енергије већег броја лица у различитим облицима злочиначког удруживања са већим или мањим степеном сталности. Ради се, наиме, о лицима која не познајући границе између држава, па ни између

континентално организовано, континуирано врше тешка кривична дела са циљем прибављања противправне имовинске користи, али и ради остварења економске, политичке или друге моћи (Јовашевић 2005:423-443).

Будући да се ради о прикривеним облицима организација које перманентно врше велики број изузетно тешких кривичних дела, сва савремена кривична законодавства на основу релевантних међународно правних аката, у првом реду Конвенције ОУН против транснационалног организованог криминала¹⁾ из 2000. године предвиђају посебне органе, надлежности, поступак и мере за сузбијање и спречавање организованог криминала. Слична је ситуација и у Републици Србији. Последњих година у Републици Србији је законски постављена солидна правна основа за ефикасну, благовремену, квалитетну и закониту борбу са нараслим облицима и видовима организованог криминала. На тај начин наша земља се прикључила европским кривичноправним системима, односно њиховим стандардима у покушајима да се пронађе и примени ефикасан систем мера и поступака за сузбијање и спречавање организованог криминала.

Тако су у области судскоорганизационог права (Јовашевић 2002:148), посебним Законом о организацији и надлежности државних органа у сузбијању организованог криминала Републике Србије²⁾ из 2002. године организовани посебни органи за сузбијање ове врсте савременог криминала. То су : 1) посебни орган унутрашњих послова – УБПОК, 2) специјални тужилац, 3) посебно веће Окружног (сада Вишег) суда у Београду и 4) посебна притворска јединица у Окружном затвору у Београду. И коначно, новелом Законика о кривичном поступку из 2002. године прописана је посебна врста кривичног поступка са специјалним истражним техникама које треба да допринесу ефикаснијем расветљењу и разрешењу кривичних дела са елементом организованог криминала, односно утврђивању кривичне одговорности њихових учинилаца.

И нови Законик о кривичном поступку (ЗКП)³⁾ из 2006. године у глави седам под називом: “Посебне доказне радње” предвиђа посебне мере, средства и поступке у циљу расветљења кривичних дела организованог криминала. Потом је 2009. године Изменама и допунама Законика о кривичном поступку⁴⁾ из 2001. године (ко-

1) *Службени лист СРЈ – Међународни уговори*, бр. 6/2001.

2) *Службени гласник Републике Србије*, бр.: 42/2002, 27/2003, 39/2003, 67/2003 и 115/2005.

3) *Службени гласник Републике Србије*, бр. 46/2006.

4) *Службени гласник Републике Србије*, бр. 72/2009.

јим је Законик о кривичном поступку из 2006. године стављен ван снаге) уведена нова глава 29а. под називом :”Посебне одредбе о поступку за кривична дела организованог криминала, корупције и друга изузетно тешка кривична дела”. И коначно, реформа кривичног законодавства у области проналажења ефикасног система друштвене реакције према организованом криминалу из 2011. године у ову област унови нова решења. Наиме, септембра 2011. године је донет нови Законик о кривичном поступку⁵⁾ у глави 7. под називом:”Докази”, у делу трећем под називом :”Посебне доказне радње” одређује кривична дела на које се примењују ове одредбе међу којима у првом реду спадају дела из области организованог криминала (члан 162.ЗКП).

ОРГАНИЗОВАНИ КРИМИНАЛ У МЕЂУНАРОДНОМ ПРАВУ

Будући да организовани криминал као облик перманентног вршења тешких облика криминалитета који не познаје границе између држава, па ни границе између појединих континената представља појаву која опасно подрива и угрожава систем међународне, па и регионалне безбедности, то је логично што се и међународна заједница укључила у напоре да се спречи, предупреди, односно сузбије ова пошаст савременог друштва на почетку трећег миленијума. Први покушај да се у међународној заједници одреде појам, природа, садржина, карактеристике и елементи организованог криминала учињен је средином деведесетих година прошлог века. Специјализовано тело Европске уније (European Working Group on Narcotics and Organized Crime) је, наиме, 1994. године усвојило оперативну дефиницију организованог криминалитета. Ову дефиницију је прихватио и Европски суд за људска права. Према овој дефиницији, да би случај (кривично дело) било квалификовано као организовани криминалитет мора да испуни најмање три обавезна услова која су кумулативно одређена и још најмање три од осам факултативних услова (Лазин 2004:57-78).

Обавезни услови за постојање организованог криминалитета јесу: 1) да је дело резултат заједничког деловања више од два лица, 2) да је група основана у циљу вршења тешких кривичних дела и 3) да је циљ оснивања и деловања групе стицање добити или моћи. Факултативни услови за постојање организованог криминалитета јесу: 1) да је сваки члан криминалне организације имао уна-

5) *Службени гласник Републике Србије*, бр. 72/2011.

пред одређен криминални задатак или улогу, 2) да је криминална организација планирана на дуже време или неограничено, 3) да се делатност организације заснива на примени одређених правила интерне контроле и дисциплине чланова, 4) да се делатност организације планира и врши у међународним размерама, 5) да се у вршењу делатности примењује насиље и застрашивање, 6) да се у вршењу делатности користе привредне или пословне структуре, 7) да се користи праће новца или незаконито стечене добити и 8) да постоји утицај организације или њеног дела на политику, медије, извршну и судску власт или на друштвене и економске чиниоце.

На сличан начин и Интерпол (Међународна организација криминалистичке полиције) је понудио дефиницију организованог криминалитета. Прва дефиниција је објављена у мају 1988. године на Првом међународном симпозијуму о организованом криминалитету. Према овом схватању организовани криминал представља тип криминалитета који се везује за било коју делатност или групу лица која су ангажована у континуираној незаконитој активности која за свој превасходни циљ има стварање профита, независно од националних граница. С обзиром да је било отпора више држава оваквом доста обимном одређивању појма и елемената организованог криминала, то је 1993. године припремљена нова дефиниција. Према овом схватању организованим криминалитетом је сматрана свака група која има структуру корпорације чији је првасходни циљ да вршењем противзаконите активности прибави новац и која се одржава на застрашивању и корупцији.

Но, до правне обавезности у погледу одређивања појма и елемената организованог криминала долази нешто касније. Тако је у оквиру и под окриљем Организације Уједињених нација на дипломатској конференцији у Палерму децембра 2000. године усвојена Конвенција УН против транснационалног организованог криминала са допунским протоколима⁶⁾. Овај универзални међународни правни акт у члану 2. став 1. тачка а. одређује појам криминалне групе као основног појма организованог криминала. То је група састављена од три или више лица која постоји у одређеном временском периоду и која делује заједнички у циљу чињења једног или више тешких кривичних дела или прекршаја предвиђених Конвенцијом са намером да директно или индиректно остваре финансијску или другу врсту материјалне кроисти. Ова организована криминална група је управо и формирана ради вршења тешких

6) Конвенција Уједињених нација против транснационалног организованог криминала, *Службени лист СРЈ – Међународни уговори*, бр. 6/ 2001.

(озбиљних) кривичних дела, а то су дела за која је прописана казна затвора од најмање четири године или тежа казна.

Из наведене дефиниције произилазе основне карактеристике организоване криминалне групе. То су : 1) група састављена од три или више лица, 2) група треба да постоји у одређеном временском периоду, 3) група треба да делује заједнички у циљу чињења једног или више тешких кривичних дела или прекршаја предвиђених Конвенцијом, 4) циљ вршења кривичних дела од стране припадника (чланова) групе је намера прибављања директно или индиректно финансијске или друге врсте материјалне користи и 5) група је формирана ради вршења тешких (озбиљних) кривичних дела, а то су дела за која је прописана казна затвора од најмање четири године или тежа казна. У осталим одредбама ова Конвенција даје појам структурисане групе. То је, заправо, друга организована група која представља формацију која није образована само ради чињења неког кривичног дела и код које није неопходно да постоји континуирано чланство, нити подељене улоге њених чланова, у њој не мора да постоји континуитет чланства, а ни развијена структура. Без обзира о ком се виду организоване криминалне групе ради, битно је да се ради о злочиначком удружењу оформљеног за вршење тешких кривичних дела као што су : тероризам, корупција, трговина људима, кријумчарење миграната, прање новца, уцена, изнуда, имовинска дела и трговина опојним дрогама.

Децембра 2001. године Еуропол је у свом извештају (Edwards, Gill 2003:34) набројао низ критеријума које мора да испуњава организована криминална група у смислу групе за вршење кривичних дела са елементом организованог криминала. Према овим критеријумима основне карактеристике групе са елементом организованог криминала јесу следеће : 1) група састављена од најмање два лица, 2) сваки члан групе има своју улогу, 3) група делује у дужем или неодређеном временском периоду, 4) у групи постоје одређени облици дисциплине и контроле, 5) чланови групе врше тешка кривична дела, 6) група делује на међународном плану, 7) група у остварењу својих циљева користи насиље и средства застрашивања, 8) група користи привредне структуре или друге профитно оријентисане институционалне облике, 9) група користи прање новца, 10) група остварује утицај на политичке структуре, средства јавног информисања, извршну власт, правосуђе или економију и 11) група делује ради остварења профита односно моћи⁷⁾.

7) Ова је дефиниција први пут садржана у материјалу European Unions Working Group on Narcotics and Organised Crime, 1994. године. Касније ову дефиницију прихватила и Европски суд за људска права у Стразбуру.

Знатно пре тога, и Савет Европе⁸⁾ као најстарија политичка регионална организација у Европи се укључио у напоре међународне заједнице да се формира јединствени фронт борбе против најопаснијих облика и видова организованог, злочиначког деловања. Тако је у оквиру Савета Европе донето више регионалних међународних аката који пружају солидну основу за ово деловање. То су следећи акти : 1) Европска конвенција о компензацији жртвама тешких злочина из 1983. године, 2) Конвенција о прању новца, претресу, заплени и конфискацији добити прибављене кривичним делом из 1990. године и 3) Споразум о незаконитом транспорту морима из 1995. године којим се примењује члан 17. Конвенције ОУН против незаконитог промета опојних дрога и психотропних супстанција⁹⁾ из 1988. године.

ОРГАНИЗОВАНИ КРИМИНАЛ У ПРАВНОЈ ТЕОРИЈИ

Поред наведених међународно правних аката који су покушали да одреде појам, обележја и карактеристике организованог криминала, и бројни аутори у правној теорији, посебно кривично-правној и криминалистичкој дали су свој допринос напорима да се пронађе ефикасан систем мера за сузбијање и спречавање овог најопаснијег облика криминалитета данашњице.

Тако М. D. Maltz (Maltz 1996:76) као организовани криминал сматра сваку форму криминалне активности коју врши више од једног лица, при чему учиниоци теже да задрже своју организацију са циљем континуираног вршења различитих кривичних дела у дужем временском периоду уз обавезно присуство насиља, претње насиљем и корупције.

N. Piacente (Piacente 2004:187) као битну одредницу организованог криминала сматра организацију чији припадници предузимају активности привредног типа (криминална корупција) уз примену насиља ради очувања позиција монопола у циљу ширења профита, уз финансирање убистава како би се спречила примена права или доношење политичких одлука које би их могле угрозити, као и вршење корупције полиције, судства и политичара.

К.Н. Lehnard (Lehnard 1991:228) сматра под организованим криминалитетом планско чињење кривичних дела ради постиза-

8) Савет Европе, 1949-1996. Године, Збирка докумената, Београд, 1996.

9) Службени лист СФРЈ – Међународни уговори бр. 14/90 при чему у сваком конкретном случају мора бити испуњено бар шест од наведених једанаест критеријума од којих су три стална (обавезна).

ња добити или моћи у чијем вршењу учествује више од два лица у дужем или неодређеном трајању при чему постоји подела улога унутар хијерархијских и пословних структура уз примену насиља и других посебних начина застрашивања и уз утицај на политику, масовне медије, јавну управу, правосуђе или привреду.

N. Abadinsky (Abadinsky 1990:6) под организованим криминалом сматра неидеолошко удружење једног броја лица која међу собом остварују врло блиске друштвене интеракције у више нивоа (најмање три на хијерахијској основи) са циљем остварења профита и моћи, учествовањем у незаконитим и законитим активностима уз употребу насиља и корупције.

P.T. Naylor (Naylor 2003:18-23) организовани криминал дефинише као вршење законитих и незаконитих активности пословних људи или припадника професије са циљем остварења профита и моћи при чему сарађују са легалним привредним и државним структурама и организацијама.

ОРГАНИЗОВАНИ КРИМИНАЛ У ПРАВУ РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ

Организовани криминал као посебно опасан облик савременог криминалитета је у Републици Србији уређен скупом кривичних закона (материјалног, процесног, организационог и извршног карактера). Скуп свих мера, средстава и поступака различитих државних органа – органа кривичног правосуђа треба да допринесе ефикасној, законитој, квалитетној и благовременој борби за овим обликом криминалитета у циљу заштите и обезбеђења најзначајнијих друштвених добара и вредности одређених Кривичним закоником¹⁰⁾. Тако се овом материјом баве следећи закони : 1) Закон о организацији и надлежности државних органа у сузбијању организованог криминала, 2) Законик о кривичном поступку, 3) Кривични законик, 4) Закона о извршењу казне затвора за кривична дела организованог криминала и 5) Закон о одузимање имовине проистекле из кривичног дела.

Закон о организацији и надлежности државних органа у сузбијању организованог криминала

Интересантно је решење садржано у Закону о организацији и надлежности државних органа у сузбијању организованог кри-

10) *Службени гласник Републике Србије*, бр. 85/2005, 88/2005, 107/2005, 72/2009 и 111/2009.

минала Републике Србије¹¹⁾ из 2002. године. Наиме, овај организационо-процесни закон узима у прерогативу да одређује појам и карактеристике организованог криминала – иначе института који по традиционалној деоби кривичног права на материјално, процесно и извршно право припада стриктно области материјалног права. Тако овај закон у члану 2. одређује да организовани криминал представља вршење кривичних дела од стране организоване криминалне групе, односно друге организоване групе или њених припадника за која су предвиђене казне затвора од четири године или теже казне (Јовановић, Јовашевић 2002:28-31).

За постојање организоване криминалне групе (члан 3.) која врши кривична дела са елементом организованог криминала потребно је кумулативно испуњење следећих услова : 1) постојање групе од најмање три или више лица, 2) група треба да постоји одређено време, 3) група треба да делује споразумно у циљу вршења једног или више кривичних дела, 4) група треба да је основана са циљем вршења кривичних дела за која је предвиђена казна затвора од најмање четири године или тежа казна и 5) лица су се удружила у групу ради стицања непосредно или посредно финансијске или друге материјалне користи.

Закон о организацији и надлежности државних органа у сузбијању организованог криминала Републике Србије је уређено образовање, организација, надлежност и овлашћења посебних организационих јединица државних органа, ради откривања и кривичног гоњења учинилаца кривичних дела када је присутан елемент организованог криминала (члан 2.): 1) против уставног уређења или безбедности Савезне Републике Југославије, 2) против човечности и међународног права, 3) фалсификовање и прање новца, неовлашћена производња и стављање у промет опојних дрога, недозвољена трговина, недозвољена трговина оружјем, муницијом или експлозивним материјама, трговина људима, разбојништво, разбојничка крађа, давање и примање мита, изнуда и отмица и 4) друга кривична дела за која је као најмања забрањена казна затвора у трајању од најмање пет година. Елемент организованог криминала, у смислу члана 3. овог закона, постоји када постоји неки од елемената : 1) дела удруживања ради вршења кривичних дела одређених савезним Кривичним законом СР Југославије – касније Основним кривичним законом (члан 254. КЗ СРЈ), 2) договора за извршење кривичног дела одређеног савезним законом (члан 253. КЗ СРЈ) и 3) злочиначког удруживања (члан 227. КЗ РС).

11) Закон о организацији и надлежности државних органа у сузбијању организованог криминала, *Службени гласник Републике Србије*, бр. 42/2002, 27/2003, 39/2003, 67/2003, 29/2004, 45/2005, 61/2005 и 72/2009.

Закон о организацији и надлежности државних органа у сузбијању организованог криминала, корупције и других посебно тешких кривичних дела¹²⁾ после новеле из септембра 2009. године и члану 2. одређује да се он примењује ради откривања, кривичног гоњења и суђења за: 1) кривична дела организованог криминала, 2) кривична дела против уставног уређења и безбедности Републике Србије (чл. 310. до 312. Кривичног законика), 3) кривична дела против службене дужности (чл. 359, 366, 367. и 368. Кривичног законика), када је окривљени, односно лице којем се даје мито, службено или одговорно лице које врши јавну функцију на основу избора, именована или постављена од стране Народне скупштине, Владе, Високог савета судства или Државног већа тужилаца, 4) кривично дело злоупотреба службеног положаја (члан 359. став 3. Кривичног законика), када вредност прибављене имовинске користи прелази износ од 200.000.000 динара, 5) кривично дело међународни тероризам и кривично дело финансирање тероризма (чл. 391. и 393. Кривичног законика), 6) кривично дело прања новца (члан 231. Кривичног законика), ако имовина која је предмет прања новца потиче из кривичних дела из тач. 1), 3), 4) и 5) овог члана и 7) кривична дела против државних органа (члан 322. ст. 3. и 4. и члан 323. ст. 3. и 4. Кривичног законика) и кривична дела против правосуђа (чл. 333. и 335, члан 336. ст. 1, 2. и 4. и чл. 336б, 337. и 339. Кривичног законика), ако су извршена у вези са кривичним делима из тач. 1) до 6) овог члана.”

Овај закон у члану 3. дефинише појам организованог криминала. Према овом законском решењу организовани криминал представља вршење кривичних дела од стране организоване криминалне групе или њених припадника. А за постојање организоване криминалне групе је потребно испуњење следећих елемената: 1) групу треба да чини најмање три или више лица, 2) група постоји одређено време, 3) група делује споразумно у циљу вршења једног или више кривичних дела за која је прописана казна затвора од четири године или тежа казна и 4) група је основана ради стицања, посредно или непосредно, финансијске или друге користи.

Законик о кривичном поступку

Појам и карактеристике кривичних дела са елементарног организованог криминала прецизније одређује и Законик о кривичном

12) *Службени гласник Републике Србије*, бр. 72/2009.

поступку после новеле из децембра 2002. године¹³⁾ у члану 504а. Овај Законик је био у примени до 1. јуна 2007. године. Законик о кривичном поступку из 2002. године под организованим криминалом подразумева кривично дело које представља резултат организованог деловања више од два лица чији је циљ вршење тешких кривичних дела ради стицања добити или моћи. За постојање овог најопаснијег облика савременог криминалитета поред наведених обавезних елемената, потребно је испуњење бар још три од више законом алтернативно наведених следећих услова : 1) да је сваки члан криминалне организације имао унапред одређени задатак или улогу, 2) да је делатност криминалне организације планирана на дуже време или неограничено, 3) да се делатност криминалне организације заснива на примени одређених правила интерне контроле и дисциплине њених чланова, 4) да се делатност криминалне организације планира и врши у међународним размерама, 5) да се у вршењу криминалне делатности примењује насиље или застрашивање или да постоји спремност на њихову примену, 6) да се у вршењу криминалне делатности користе привредне или пословне структуре, 7) да се у вршењу криминалне делатности користи прање новца или друге незаконито стечене добити и 8) да постоји утицај организације или неког њеног дела на политичку власт, медије, извршну или судску власт или на друге друштвене или економске чиниоце (Васиљевић, Грубач 2004:893).

Доношењем Законика о кривичном поступку¹⁴⁾ 2006. године, у члану 21. израз „организовани криминалитет“ се односи на случајеве основане сумње да је кривично дело за које је прописана казна затвора од четири године или тежа казна, резултат деловања три или више лица удружених у криминалну организацију или групу, чији је циљ вршење тешких кривичних дела ради стицања добити или моћи, када је поред тога испуњено још најмање три од следећих услова: 1) да је сваки члан криминалне организације, односно криминалне групе имао унапред одређени, односно очигледно одредиви задатак или улогу, 2) да је делатност криминалне организације планирана на дуже време или за неограничени временски период, 3) да се делатност организације заснива на примени одређених правила унутрашње контроле и дисциплине чланова, 4) да се делатност организације планира и врши у међународним размерама, 5) да се у вршењу делатности примењује насиље или застрашивање или да постоји спремност за њихову примену, 6) да

13) Закон о изменама и допунама Законика о кривичном поступку (*Службени лист СРЈ*, бр. 68/2002) од 19. децембра 2002.

14) Законик о кривичном поступку, *Службени гласник Републике Србије*, бр. 46/2006.

се у вршењу делатности користе привредне или пословне структуре, 7) да се користи прање новца или незаконито стечене добити и 8) да постоји утицај организације или њеног дела на политичку власт, средства јавног информисања, законодавну, извршну или судску власт или на друге важне друштвене или економске чиниоце.

Законом о изменама и допунама Законика о кривичном поступку 2009. године¹⁵⁾ учињене су измене у наслову главе 29а. : “Посебне одредбе о поступку за кривична дела организованог криминала, корупције и друга изузетно тешка кривична дела”. Овим законским решењем у члану 504а. ЗКП одређени су следећи појмови: 1) организованог криминала, 2) организоване криминалне групе, 3) кривичних дела корупције и 4) других изузетно тешких кривичних дела. Ове измене Законика у област одређивања појма, елемената и карактеристика уносе радикалне измене. Тако је према члану 504а. ЗКП одређено да организовани криминал представља вршење кривичних дела од стране организоване криминалне групе или њених припадника. Под организованом криминалном групом подразумева се група од три или више лица, која постоји одређено време и делује споразумно у циљу вршења једног или више кривичних дела за која је прописана казна затвора од четири године или тежа казна, ради стицања, посредно или непосредно, финансијске или друге користи.

У кривична дела корупције и ако нису резултат деловања организоване криминалне групе, спадају кривична дела (Шкулић 2009:300) : 1) злоупотреба службеног положаја, 2) трговина утицајем, 3) примање мита и 4) давање мита. У друга изузетно тешка кривична дела и ако нису резултат деловања организоване криминалне групе, спадају следећа кривична дела: 1) убиство, 2) тешко убиство, 3) отмица, 4) разбојништво, 5) изнуда, 6) фалсификовање новца, 7) прање новца, 8) неовлашћена производња и стављање у промет опојних дрога, 9) кривична дела против уставног уређења и безбедности Републике Србије, 10) недозвољена производња, ношење, држање и промет оружја и експлозивних материја, 11) недозвољен прелаз државне границе и кријумчарење људи, 12) трговина људима, 13) трговина малолетним лицима ради усвојења, 14) међународни тероризам, 15) узимање талаца и 16) финансирање тероризма.

15) Законик о кривичном поступку, *Службени гласник Републике Србије*, бр. 72/2009.

Доношењем новог Законика о кривичном поступку¹⁶⁾ 2011. године, појам организованог криминалитета је далеко једноставније одређен. Према члану 2. тачка 32. организовани криминал представља вршење кривичних дела од стране организоване криминалне групе или њених припадника, док је у истом члану у тачки 33. организована криминална група одређена тако да она представља групу од три или више лица која постоји одређено време и делује споразумно у циљу вршења једног или више кривичних дела за која је потписана казна затвора од четири године или тежа казна ради непосредног или посредног стицања финансијске или друге користи¹⁷⁾

У члану 161. Законика о кривичном поступку из 2011. године је одређено да се посебне доказне радње одређују према лицу за које постоје основи сумње да је извршило неко од следећих кривичних дела (Бељански, Илић, Мајић 2011:155): а) дела за која је посебним законом одређено да поступа јавно тужилаштво посебне надлежности, б) таксативно наведена кривична дела као што су : 1) тешко убиство, 2) отмица, 3) приказивање, прибављање и поседовање порнографског материјала и искоришћавање малолетних лица за порнографију, 4) изнуда, 5) фалсификовање новца, 6) прање новца, 7) неовлашћена производња и стављање у промет опојних дрога, 8) угрожавање независности, 9) угрожавање територијалне целине, 10) напад на уставно уређење, 11) позивање на насилну промену уставног уређења, 12) диверзија, 13) саботажа, 14) шпијунажа, 15) одавање државне тајне, 16) изазивање националне, расне и верске мржње и нетрпељивости, 17) повреда територијалног суверенитета, 18) удруживање ради противуставне делатности, 19) припремање дела против уставног уређења и безбедности Србије, 20) тешка дела против уставног уређења и безбедности Србије, 21) недозвољена производња, држање, ношење и промет оружја и експлозивних материја, 22) недозвољени прелаз државне границе и кријумачерење људи, 23) злоупотреба службеног положаја, 24) трговина утицајем, 25) примање мита, 26) давање мита, 27) трговина људима, 28) узимање талаца и 29) кривично дело из члана 98. ст. 3 до 5. Закона о тајности података и в) кривично дело спречавања и ометања доказивања ако је учињено у вези са напред наведеним кривичним делима.

16) *Службени гласник Републике Србије*, бр. 72/2011.

17) Усвајањем Законика о кривичном поступку, у члану 608. је одређена његова примена од 15. јануара 2013. године, изузев у поступцима за кривична дела организованог криминала или ратних злочина који се воде пред посебним одељењем надлежног Вишег суда у Београду у ком случају се ове одредбе примењују од 15. јануара 2012. године.

Кривични законик

Кривични законик из 2005. године у општем делу садржи одредбе које којима се одређују појам и елементи кривичног дела, основи кривице његовог учиниоца и систем кривичних санкција, те правила о начину, условима и поступку за примену кривичних санкција према учиниоцу таквог дела. У бројним одредбама ове врсте се могу уочити специфична решења која своју примарну примену имају управо у случајевима извршења кривичног дела са елементом организованог криминала (Јовашевић 2010 :143). Поред тога, Кривични законик у посебном делу одређује појам и елементе (обележја) бића појединих кривичних дела (у основном, квалификованом или привилегованом облику) и казне за њихове учиниоце за која је прописима процесног (Законика о кривичном поступку) и организационог (Законом о организацији и надлежности државних органа у сузбијању организованог криминала Републике Србије) законодавства одређено да се према њиховим учиниоцима примењују посебне доказне радње у случају када се у извршењу ових дела налазе елементи организованог криминала.

На првом месту Кривични законик после измена из септембра 2009. године по први пут у сам законски (материјални) текст уноси појам “организованог криминала”. То је учињено у глави која говори о значењу законских израза. Наиме, у члану 112. тачка 35. Кривични законик је одредио појам организоване криминалне групе. То је група од три или више лица која постоји одређено време и делује споразумно у циљу вршења једног или више кривичних дела за која је прописана казна затвора од четири године или тежа казна ради непосредног стицања финансијске или друге користи. Поред тога у члану 112. тачка 22. одређен је и појам групе. То је скупина од најмање три лица која су повезана ради трајног или повремениг вршења кривичних дела која не мора да има дефинисане улоге својих чланова, континитет чланства или развијену структуру.

Поред тога од значаја за проблематику организованог криминала од значаја су и одредбе Кривичног законика које уређују следеће : а) саучесништво, б) кривичне санкције : казну затвора, новчану казну и конфискацију имовине (која данас не постоји у систему кривичних санкција у Републици Србији, али је њена примена била могућа после 1990. године, када је брисана из система кривичних санкција ранијег југословенског кривичног законодавства у периоду од 2003. до 1. јануара 2006. године и то управо за дела организованог криминала) и в) одузимање имовинске користи која је прибављена кривичним делом с елементима организованог

криминала као посебна кривичноправна мера *sui generis*, г) кривична дела која се састоји у самом стварању организоване криминалне групе за вршење кривичних дела или постајању њеним чланом (припадником) као што су : 1) договор за извршење кривичног дела и 2) удруживање ради вршења кривичних дела и д) кривична дела која добијају посебну квалификацију (и прописану тежу казну) у случају када су извршена од стране групе лица или организоване криминалне групе као што су следећа дела : 1) отмица, 2) тешка крађа, 3) разбојничка крађа, 4) разбојништво, 5) изнуда, 6) уцена, 7) удруживање ради противуставне делатности, 8) недозвољен прелаз државне границе и кријумачерење људи и 9) организовање и подстицање на извршење геноцида и ратних злочина.

Кривични законик почев од 1. јануара 2006. године више не предвиђа организовање злочиначког удружења као облик саучесништва. Но, ни он није могао да избегне да овај, до тада познати облик саучесништва, предвиди као самостално кривично дело. Две су инкриминације којима се, заправо, прописује кривична одговорност и кажњивост за кривична дела организованог криминалитета. Оба дела су предвиђена у глави тридесетпрвој под називом : ”Кривична дела против јаног реда и мира”. То су : 1) договор за извршење кривичног дела (члан 345. КЗ) и 2) удруживање ради вршења кривичних дела (члан 346. КЗ).

Договор за извршење кривичног дела

Прво кривично дело организованог криминалитета у нашем позитивноправном систему носи назив : ”Договор за извршење кривичног дела”. Оно је предвиђено у члану 345. КЗ. Овде су, заправо, инкриминисане припремне радње као самостално кривично дело због посебно, високо испољеног степена друштвене опасности. Дело се састоји у договарању са другим лицем извршења кривичног дела за које се може изрећи казна затвора од пет година или тежа казна. Објект заштите код овог дела је, како то произилази из назива и природе групног заштитног објекта – јавни ред и мир. Но, мишљења смо да се овде ради о заштити правног поретка, као скупа правних прописа.

Радња извршења је одређена као договарање са другим лицем (једним или више). То је усмено или писмено постизање договора, споразума, сагласности воља да се изврши тачно одређено, али тешко кривично дело (било које врсте). То је дело за које је у закону прописана казна затвора од пет година или тежа казна, при чему учинилац не мора да зна правну квалификацију тог дела, његову законску одредбу, нити је битно где ће се то дело извршити, у земљи или иностранству и на штету чијих правних и друштвених

добара. Дело је свршено самим постизањем договора о извршењу кривичног дела, без обзира да ли је то дело уопште покушано или извршено. У случају да је договорено кривично дело заиста и извршено, тада постоји привидни стицај између овог и тог другог кривичног дела. То значи да је ово дело акцесорног карактера.

Учинилац дела може да буде свако лице, а у погледу кривице потребан је умишљај који обухвата свест, не само о договору са тачно одређеним лицем, већ и свест о обележјима бића кривичног дела које се намерава извршити, као и хтење (вољу) да се такво кривично дело заиста и изврши у спољном свету проузроковањем последице. За ово је дело прописана новчана казна или казна затвора до једне године.

Удруживање ради вршења кривичних дела

“Удруживање ради вршења кривичних дела” из члана 346. КЗ је друго кривично дело организованог криминалитета које је септембра 2009. године добило не само нов назив, већ и садржину и облике испољавања. И овде су припремне радње инкриминисане као самостално кривично дело због високог степена друштвене опасности. Дело се састоји у организовању групе или организоване криминалне групе која има за циљ вршење кривичних дела за која је може изрећи казна затвора од три године или тежа казна ако законом за такво организовање није предвиђена тежа казна или у постајању припадником такве групе. Објект заштите код овог дела је, како то произилази из назива и природе групног заштитног објекта – јавни ред и мир. Но, мишљења смо да се овде ради о заштити правног поретка, као скупа правних прописа (Јовашевић 2003:328).

Дело има два основна, два тежа (квалификована) и два лакша (привилегована) облика испољавања. Основни облик дела се састоји у организовању групе која има за циљ вршење кривичних дела за која је може изрећи казна затвора од три године или тежа казна ако законом за такво организовање није предвиђена тежа казна или у постајању припадником такве групе. Два су облика радње извршења. То су : 1) организовање групе и 2) постање припадником групе.

Организовање групе је делатност стварања нове или искоришћавање постојеће организације или групе људи. Код стварања учинилац проналази, повезује или анимира више лица за злочиначки план (план криминалне делатности) којим придобија сагласност других лица да у саставу групе приступе вршењу једног или више кривичних дела. Искоришћавање је преусмеравање деловања неке постојеће организације или групе људи која је претходно основа-

на за вршење дозвољених или недозвољених делатности и циљева и њено усмеравање у вршење кривичних дела која су обухваћена злочиначким планом. Дело је у овом облику свршено самим моментом повезивања више лица око заједничке идеје, замисли или циља вршења кривичних дела. Постајање припадником групе је ступање у чланство групе, усмено или писмено изјашањавање о чланству у групи или непосредно фактичким путем предузимање појединих делатности којима се остварује криминални циљ ради чијег остварења је и основана таква група.

За постојање основног облика дела је потребно испуњење следећих елемената : а) да се ради о групи. Групу у смислу члана 112.тачка 22. КЗ чини најмање три лица која су повезана ради трајног или повременог вршења кривичних дела која не мора да има јасно дефинисане улоге својих чланова, континуитет чланства или развијену структуру, б) да се ради о вршењу кривичних дела за која се може изрећи казна затвора од три године или тежа казна (што значи да се ради о тежим кривичним делима) и в) ово је дело акцесорног карактера што значи да ће оно постојати само ако у конкретном случају нису испуњена обележја бића неког тежег кривичног дела. Учиниолац овог дела може да буде свако лице, а у погледу кривике потребан је умишљај. За први основни облик дела је прописана казна затвора од шест месеци до пет година, а за други облик дела – казна затвора од три месеца до три године.

Тежи, квалификовани облици овог дела за које закон прописује строжије кажњавање јављају се у три случаја. То су :

1. организовање организоване криминалне групе за вршење кривичних дела под условом да за такво организовање није прописана тежа казна (Ђурђић, Јовашевић 2010:243). Организовање организоване криминалне групе је делатност стварања нове или искоришћавање постојеће организације или групе људи. Код стварања учинилац проналази, повезује или анимира више лица за злочиначки план (план криминалне делатности) којим придобија сагласност других лица да у саставу групе приступе вршењу једног или више кривичних дела. Искоришћавање је преусмеравање деловања неке постојеће организације или групе људи која је претходно основана за вршење дозвољених или недозвољених делатности и циљева и њено усмеравање у вршење кривичних дела која су обухваћена злочиначким планом. Дело је у овом облику свршено самим моментом повезивања више лица око заједничке идеје, замисли или циља вршења кривичних дела. За ово је дело прописана казна затвора од једне до осам година,

2. постајање припадном организоване криминалне групе. Постајање припадником организоване криминалне групе је ступање у чланство групе, усмено или писмено изјашањавање о чланству у групи или непосредно фактичким путем предузимање појединих делатности којима се остварује криминални циљ ради чијег остварења је и основана таква група. За постојање осва два тежа облика дела је потребно испуњење следећих елемената : а) да се ради о организованој криминалној групи. То је у смислу члана 112. тачка 35. КЗ група од три или више лица која постоји одређено време и делује споразумно у циљу вршења једног или више кривичних дела за која је прописана казна затвора од четири године или тежа казна ради непосредног или посредног стицања финансијске или друге користи и б) ово је дело акцесорног карактера што значи да ће оно постојати само ако у конкретном случају нису испуњена обележја бића неког тежег кривичног дела. За ово је дело прописана казна затвора од шест месеци до пет година и

3. организовање групе или организоване криминалне групе или постајање њеним припадником ако се ради о групи која има за циљ вршење кривичних дела за која се може изрећи казна затвора од двадесет година или тежа казна. Овде се јављају две калификаторне околности. То су : а) природа и карактер групе – мора да се ради о групи или организованој криминалној групи и б) врста и природа, односно тежина кривичних дела за која је група и основана – то су кривична дела за која се по закону може изрећи казна затвора од двадесет година или казна дуготрајног затвора од тридесет до четрдесет година. За организатора као учиниоца овог дела је прописана казна затвора најмање десет година или казна затвора од тридесет до четрдесет година, а за члана групе казна затвора до шест месеци до пет година.

И на крају два су лакша (привилегована) облика овог дела из члана 346. КЗ.

Први лакши облик дела за који се учинилац може казнити затвором до три године или чак у потпуности ослободити од казне постоји у случају да организатор групе или организоване криминалне групе открије групу пре него што је у њеном саставу или за њу учинио неко кривично дело предвиђено злочиначким планом групе – дакле ради чијег вршења је сама група и организована. Будући да је дело у овом облику свршено самим моментом стварања групе пре него што је уопште извршено или покушано неко од кривичних дела за чије вршење је група и основана, то овде нема добровољног одустанка. Ово је посебан облик дела који указује на стварно кајање учиниоца. За постојање овог дела је потребно ис-

пуњење неколико елемената : а) учинилац дела може да буде само одређено лице – организатор групе или организоване криминалне групе, б) предузимање одређене радње на одређени начин - добровољно (без обзира на разлоге и мотиве) откривање групе, дакле, пријављивање њеног постојања, чланова, односно планова органа кривичног гоњења (полицији, тужилаштву или суду) усмено или писмено и в) време предузимања радње – пре него што је у њеном саставу или за њу учинио неко од планираних кривичних дела.

Најлакши облик дела за који је прописана новчана казна или казна затвора до једне године чини припадник групе или организоване криминалне групе који открије групу пре него што је у њеном саставу или за њу учинио неко кривично дело ради чијег вршења је група и основана. Ово дело чине следеће привилегујуће околности : а) својство учиниоца дела – припадник групе или организоване криминалне групе, б) предузимање радње – откривање групе надлежним државним органима и в) време предузимања радње – пре него што је он у саставу такве групе учинио било које кривично дело.

У структури савременог криминалитета у свету, па тако и у нашој земљи по свом значају, обиму и проузрокованим последицама, те испољеној опасности њихових учинилаца, посебно се издваја организовани транснационални криминалитет. Ова врста криминалитета представља посебну кумулацију криминалне енергије већег броја лица у различитим облицима злочиначког удруживања са већим или мањим степеном сталности. Ради се, наиме, о лицима која не познајући границе између држава, па ни између континента организовано, континуирано врше тешка кривична дела са циљем прибављања противправне имовинске користи, али и ради остварења економске, политичке или друге моћи.

Будући да се ради о прикривеним облицима организација које перманентно врше велики број изузетно тешких кривичних дела, сва савремена кривична законодавства на основу релевантних међународно правних аката, у првом реду Конвенције ОУН против транснационалног организованог криминала из 2000. године, али и других, у првом реду европских докумената предвиђају посебне органе, надлежности, поступак и мере за сузбијање и спречавање организованог криминала. Слична је ситуација и у Републици Србији где је бројним организационим, процесним и материјалним законима постављена солидна правна основа за ефикасну, благовремену, квалитетну и закониту борбу са нараслим облицима и видовима организованог криминала. На тај начин наша земља се прикључила европским кривичноправним системима, односно

њиховим стандардима у покушајима да се пронађе и примени ефикасан систем мера и поступака за сузбијање и спречавање организованог криминала.

Тако су посебним Законом о организацији и надлежности државних органа у сузбијању организованог криминала Републике Србије из 2002. године организовани посебни органи за сузбијање ове врсте савременог криминала. То су : 1) посебни орган унутрашњих послова – УБПОК, 2) специјални тужилац, 3) посебно веће Окружног (сада Вишег) суда у Београду и 4) посебна притворска јединица у Окружном затвору у Београду. Законик о кривичном поступку прописује посебну врсту кривичног поступка са специјалним истражним техникама које треба да допринесу ефикаснијем расветљењу и разрешењу кривичних дела са елементом организованог криминала, односно утврђивању кривичне одговорности њихових учинилаца. На сличан начин и нови Кривични законик прописује ефикасан систем казни за учиниоце кривичних дела са елементом организованог криминала истовремено дајући појам и карактеристике овог посебног облика друштвено опасног криминала.

Dragan Jovasevic

FIGHTING ORGANIZED CRIME IN SERBIA IN THE CONTEXT OF EUROPEAN INTEGRATION PROCESS

Summary

Organized crime in all its forms dangerously threatens the national security of modern states, but it also represents an international problem. Therefore, great number of international documents establishing the system of international standards for legal and efficient combat against organized crime was adopted at the level of the international community (for universal and regional organizations) and individual states should implement them into their national legislation. Recently, Republic of Serbia on its road to EU invested considerable effort, especially on the normative level, to establish an effective mechanism for preventing and combating organized crime and this is the subject of this paper.

Key words: international conventions, organized crime, criminal law, Serbia, court, penalty.

ЛИТЕРАТУРА

- Abadinsky, H. (1990) *Organised Crime*. Chicago. Nelson-Hall.
- Бељански, С., Илић, Г., Мајић, М. (2011) *Законик о кривичном поступку*. Београд. Службени гласник.
- Васиљевић, Т., Грубач, М. (2004) *Коментар Законика о кривичном поступку*. Београд. Службени гласник.
- Ђурђић, В., Јовашевић, Д. (2010) *Кривично право. Посебни део*. Београд. Номос.
- Edwards, A., Gill, P. (2003) *Transnational Organised Crime. Perspectives on Global Security*. London. Maxwell.
- Јовановић, Љ., Јовашевић, Д. (2002) *Кривично право. Општи део*. Београд. Номос.
- Јовашевић, Д. (2002) *Коментар Кривичног закона СР Југославије*. Београд. Службени гласник.
- Јовашевић, Д. (2003) *Коментар Кривичног закона Републике Србије са судском праксом*. Београд. Номос.
- Јовашевић, Д. (2004) *Законик о кривичном поступку*. Београд. Службени лист.
- Јовашевић, Д. (2005) “Сузбијање организованог криминала у Републици Србији”, Зборник радова, *Правни систем Републике Србије, усаглашавање са правом Европске уније*, Ниш : 423-443.
- Јовашевић, Д. (2010) *Кривично право. Општи део*. Београд. Номос.
- Јовашевић, Д. (2011) «Србија и Хашки трибунал - између права и политике», *Српска политичка мисао*, бр. 3, Институт за политичке студије, Београд.
- Јовашевић, Д. (2010) «Систем међународних кривичних дела», *Политичка ревија*, бр. 2, Институт за политичке студије, Београд.
- Јовашевић, Д. (2008) «Надлежност Европске уније у спречавању и сузбијању корупције», *Политичка ревија*, бр. 4, Институт за политичке студије, Београд.
- Јовашевић, Д. (2007) «Европска унија у борби против организованог криминала», *Српска политичка мисао*, бр. 3-4. Институт за политичке студије, Београд.
- Конвенција Уједињених нација против транснационалног организованог криминала, *Службени лист СРЈ – Међународни уговори*, бр. 6/ 2001.
- Лазин, Ђ. (2004) “Правна дефиниција организованог криминала и њен практични значај”, *Ревиија за криминологију и кривично право*, Београд, 1 : 57-78.
- Lehnard, K.H. (1991) *Kriminalis Das organisierte Verbrechen*. Heidelberg. Vener Verlag.
- Maltz, M.D. (1996) “On Defining Organised Crime”, *Crime and Delinquency*, 22 : 76.
- Naylor, R.T. (2003) *Follow the Money Methods in Crime Control Policy*. London. Oxford.
- Piacente, N. (2004) *Fighting Organised Crime : National and Transnational experiences*. Genova.
- Савет Европе 1949-1996. године* (1996) *Збирка докумената*. Београд. Службени лист.

Службени гласник Републике Србије, бр. 42/2002, 27/2003, 39/2003, 67/2003, 29/2004, 45/2005, 61/2005 и 72/2009.

Службени гласник Републике Србије, бр.: 42/2002, 27/2003, 39/2003, 67/2003 и 115/2005.

Службени гласник Републике Србије, бр. 85/2005, 88/2005, 107/2005, 72/2009 и 111/2009.

Службени гласник Републике Србије, бр. 46/2006.

Службени гласник Републике Србије, бр. 72/2009.

Службени гласник Републике Србије, бр. 72/2011.

Службени лист СРЈ – Међународни уговори, бр. 6/2001.

Службени лист СРЈ, бр. 68/2002.

Шкулић, М. (2009) *Законик о кривичном поступку*. Београд. Службени гласник.

Resume

Organized transnational crime stands out from the structure of modern criminality in the world in its significance, extent and consequences. This type of crime represents accumulation of criminal energy in various forms of criminal association with a greater or lesser degree of permanence. It is about persons who don't know the boundaries between countries, even between continents; they continually commit serious crimes in order to gain illegal profit but also to achieve economic, political or other power.

Since it is concealed form of organizations that continuously perform large number of serious crimes, all modern criminal legislation on the basis of relevant international legal instruments, primarily the United Nations Convention against Transnational Organized Crime (2000) and other European documents, provide specific authorities, responsibilities, procedures and measures for preventing and combating organized crime. The situation is similar in the Republic of Serbia, where the number of laws set solid legal basis for the efficient and legitimate struggle with shifting shapes and forms of organized crime. In this way, our country joined the European criminal justice systems and adopted their standards in order to implement an effective system of measures and procedures for combating and preventing organized crime.

* Овај рад је примљен 28. јула 2012. године а прихваћен за штампу на састанку Редакције 10. септембра 2012. године.